

да чет элдан келганларнинг улуши бироз юқорироқ: Навоий, Наманган, Самарқанд вилоятларида 1,1%, Хоразмда 0,6 %, Сирдарёда -2,0 %. Чет элдан келганлар нисбатан кўпчилиги Фарғона (2,6 %), Тошкент (4,2 %) вилоятлари ва Тошкент шаҳрига (1,7 %) келганлар [7].

Республиканинг барча ҳудудлари маҳаллий ҳаракатланиш билан ажралиб туради, яъни ҳудуд ичида. Ҳисоб-китобларга кўра, 2020 йилда республика ичидаги миграциянинг умумий ҳажмида ҳудуд ичидаги ҳаракатлар 60,4 %ни ташкил этди, бу кўрсаткичлар бўйича - Тошкент (57,6 %), Самарқанд (66,3 %), Навоий вилоятларида (68,1 %), Жиззах ва Сирдарё вилоятларида (69,0 %). Андижон, Фарғона, Қашқадарё вилоятларида бу улуш юқори бўлиб 87-89 % ни ташкил этди, Сурхондарё вилоятида эса 93,0 %. Тошкент шаҳрига келганлар сонидан - республика вилоятларидан 98,3 % ва ташқаридан 1,7 %ни ташкил этмоқда [8].

Шуни тушуниш керакки, ҳудуднинг инвестиция салоҳияти даражаси қанчалик юқори бўлса, меҳнат ресурсларининг мобиллиги зичлиги шунчалик юқори бўлади. Ҳудуднинг инвестициявий жозибатор қиёфасини шакллантиришнинг моҳиятини тадбиркорлик фаолияти натижасида ҳудудий ривожланиш мақсадлари ва ресурс салоҳияти йиғиндисидан ўзгаришларни тизимли ҳисобга олиш асосида динамик самарадорлик контсепцияси тамойилларига мувофиқ ҳисобга олган ҳолда. Фаолият, минтақавий иқтисодий ўсиш ягона минтақавий иқтисодий макон ва миллий институтлар мавжудлиги

да тадбиркорлик ташаббусини амалга ошириш учун ўзгарувчан алтернативалар тўплами билан белгиланади.

Хулоса ва таклифлар. Умуман олганда, меҳнат ресурсларининг мобиллиги нафақат стратегик аҳамиятга эга бўлган янги иш ўринларини ўзлаштириш ва мавжуд иш ўринларини сақлаб қолиш билан чекланиб қолмасдан, минтақавий, тармоқ ва касб-хунар сегментларида иқтисодий фаолият турлари бўйича меҳнат ресурсларига бўлган талаб ва уни таклиф параметрларининг таркибий мувофиқлиги учун объектив шарт-шароитларни яратади. Иқтисодиёт тармоқлари, шунингдек, тадбиркорлик фаолиятининг барча соҳаларида янги юқори рентабелли иш ўринларини яратишда ҳизмат қилади. Меҳнат бозори инқирозининг олдини олиш ва камайтириш бўйича профилактика чораларини кўриш бевосита меҳнат миграциясини нафақат паст малакали меҳнат ресурслари, балки кўпроқ даражада юқори технологияли ишлаб чиқаришларда ишлашга қодир бўлган мутахассисларни рағбатлантириш чоралари тизимига боғлиқ. Барқарор миграция сиёсатини амалга ошириш нафақат барқарор меҳнат бозорини шакллантириш бўйича компенсацион чора-тадбирлар тизимини кенгайтирибгина қолмай, балки маҳсулот ва хизматлар таннархини пасайтиришни таъминлайди, бюджет ва бюджетдан ташқари тушумларнинг ўсишини рағбатлантиради. Меҳнат ресурслари ички мобиллигини таъминлаш аҳолининг бандлигига кўмаклашади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020-йил 29-декабрдаги 2021 йил учун мўлжалланган вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. www.uza.uz - Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги портали.
2. Абдураҳмонов Қ.Х. "Меҳнат иқтисодиёти назария ва амалиёт" Т.: "ФАН" Нашриёти - 2019 й.
3. Николаева И.П. «Мировая экономика». Третье издание. Издательство "Unity", 2006
4. Ионцев В.А. Международная миграция населения: теория и история изучения. - М., 2005.
5. Абдураҳмонов Қ.Х. "Меҳнат иқтисодиёти назария ва амалиёт" Т.: "ФАН" Нашриёти - 2019 й.
6. Мамадалиева Х.Х., Гулмуродов К.А. "Республика ҳудудларида аҳолининг ташқи ва ички миграция даражасини баҳолаш" *Логистика ва иқтисодиёт илмий электрон журнал 2021 йил 5-сон 170 б.*
7. Мамадалиева Х.Х., Гулмуродов К.А. "Республика ҳудудларида аҳолининг ташқи ва ички миграция даражасини баҳолаш" *Логистика ва иқтисодиёт илмий электрон журнал 2021 йил 5-сон 170 б.*
8. www.stat.uz - Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан қайта ишлаш йўли билан тузилган.

АҲОЛИ ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШДА ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИННОВАЦИОН УСУЛЛАРИ

Юсуфалиев Олимжон Абдураҳмонович -

Гулистон давлат университети таянч докторанти

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss1/a47

Аннотация. Ушбу мақолада аҳоли фаровонлиги оширишда тадбиркорликнинг ўрни ва аҳамияти, тадбиркорлик соҳасини ривожлантиришда юзага келадиган муаммолар, аҳоли турмуш даражаси ва аҳолини иш билан таъминлашга тадбиркорликдан фойдаланишнинг инновацион йўналишлари ва тадбиркорликка оид муносабатлар илмий асосланган тарзда таҳлил қилинган. Ва муаммоларни ҳал этиш бўйича инновацион йўналишлардан фойдаланиш бўйича хулоса ва таклифлар келтириб ўтилган.

Калит сўзлар. Аҳоли, фаровонлик, инновация, тадбиркорлик, тадбиркорлик қобилияти, кичик бизнес, оилавий тадбиркорлик, кредит, ишсизлик, аҳоли турмуш даражаси, аҳоли даромадлари, иш ҳақи, молиявий юк, истеъмол, бюджет, меҳнат ресурслари, хизмат кўрсатиш.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПОВЫШЕНИИ БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

Юсуфалиев Олимжон Абдурахмонович -
Базовый докторант Гулистанский
государственный университет

Аннотация. В данной статье научно обоснованно анализируются роль и значение предпринимательства в повышении благосостояния населения, проблемы, возникающие в развитии предпринимательского сектора, уровень условий жизни населения и инновационные направления использования предпринимательства в обеспечении занятости и отношения к предпринимательству. И обсуждаются выводы и предложения по использованию инновационных направлений для решения проблем.

Ключевые слова. Население, процветание, инновации, предпринимательство, предпринимательские способности, малый бизнес, семейное предпринимательство, кредит, безработица, уровень жизни населения, доходы населения, заработная плата, финансовое бремя, потребление, бюджет, трудовые ресурсы, сервис.

INNOVATIVE METHODS OF USING ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN IMPROVING THE WELFARE OF THE POPULATION

Yusufaliev Olimjon Abdurahmonovich -
Base doctoral student of Gulistan State University

Annotation. In this article, the role and importance of entrepreneurship in improving the welfare of the population, the problems that arise in the development of the entrepreneurial sector, the level of living conditions of the population and the innovative directions of the use of entrepreneurship in the provision of employment and the relationship to entrepreneurship are analyzed in a scientifically based way. And the conclusions and proposals on the use of innovative directions for the solution of problems are discussed.

Keywords. Population, prosperity, innovation, entrepreneurship, entrepreneurial ability, small business, family entrepreneurship, credit, unemployment, standard of living of the population, income of the population, wages, financial burden, consumption, budget, labor resources, service.

Кириш. Мамлакат иқтисодиётида ишлаб чиқариш омилларидан мақсадли фойдаланиш йўналишларини шакллантириш ва бу борада амалга ошириладиган ислохотлар самарадорлиги ошириш жараёни инновацияларга бевосита боғлиқ. Инновациялар таъсирида ишлаб чиқариш жараёнида инсон омилининг роли борган сари чекланиш характерига эга бўлиб, моддий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигининг ортиши ҳисобига интенсив иқтисодий ўсишга эришиш имкониятлари юзага келади. Аксарият ҳолларда инновацион фаолият маҳсулот, иш ва хизматлар соҳасидаги янгиликларга асосланади. Инновациялар, сифат жиҳатидан янги бозорларни шакллантиришга, ижтимоий эҳтиёжларни самрали қондиришга ҳисса қўшишга имкон берадиган тадбиркорлик фаолиятини шакллантиришга асос яратади. Ўз навбатида инновациялар тадбиркорлик фаолияти самарадорлигини таъминлашга ва унинг тузилмавий таркибини такомиллаштиришга олиб келади.

Ўзбекистон иқтисодиётида амалга ошириладиган тизимли ислохотлар замирида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришга доир чора-тадбирлар муҳим аҳамиятга эга. Мазкур ислохотлар таъсирида бугунги кунда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ўрни, ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши, аҳоли бандлиги таъминлаш билан бирга, иқтисодиётнинг тармоқ

ва соҳаларида чуқур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш жараёнларидаги фаол иштироки орқали намоён бўлмоқда. Истиқболда тадбиркорлик фаолиятини такомиллаштиришга доир ислохотларни амалга ошириш зарурияти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентини Ш.М.Мирзиёев 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида қуйидагича тўхталиб ўтган эди: "...пандемия даврида иқтисодиётнинг барқарор ишлаши учун тадбиркорлар давлат билан теппа-тенг ҳисса қўшидилар. Шунинг учун барчамиз тадбиркорларга елкадош бўлиб, уларни доимо қўллаб-қувватлашимиз шарт[1]."

Юқоридаги ҳолатлар тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришда анъанавий жараёнлар билан бирга инновацион ривожланиш жараёнларига ҳам эътибор қаратиш мақсадга мувофиқлиги кўрсатади. Бу борада иқтисодиётимиз олдида турган муаммоли жараёнлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 майдаги "Фаол тадбиркорлик ва инновацион фаолиятни ривожлантириш учун шартшароитларни яратиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-3697-сонли қарорида атрофлича акс этган бўлиб, мамлакатимизда инновацион тадбиркорликни омаллаштириш ишларини самарали ташкил этиш жараёни тизимлаштирилган. Инновацион маҳсулот ва хизматлар

ни ишлаб чиқишга ва илгари суришга жалб қилишда техник ва психологик тўсиқларларнинг мавжудлиги эътироф этилган бўлиб, бу бора мавжуд муаммоларни бартараф этиш жараёнига устуворлик берилади [2].

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили.

Тадқиқот натижалари давомида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришда технологияларга устуворлик бериш талаб этилади. Тадбиркорлик фаолиятида технологик жараённи мувофиқлаштиришнинг молиявий механизми самарадорлигини оширишда стартаплар тизимидан фойдаланиш таклиф этилади. А.Оостхуизен, Ж.Ван Вуурен, М.Ботҳа тадқиқотларида тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожланиш бошқарув тизимининг ўрни муҳим характер касб этади[3].

А.Г.Кирьяков, В.А.Максимов тадқиқотларида замонавий илм-фан ютуқлари инновацион тадбиркорлик, кичик бизнесни ривожлантиришнинг янги усули сифатида муҳокама қилинади[4]. Т.Н. Кошелева илмий изланишларида бизнес соҳасида инновацион жараёнларнинг ўрни иқтисодий жиҳатдан баҳолайди. Макро-иқтисодий даражада инновацион муҳитни шакллантиришда кичик инновацион корхоналар, инновацияларни ташкил этиш ва инновацион жараёнлар самарадорлигини оширишнинг муҳим омили сифатида эътироф этилади[5].

Э.А.Гасанов ўзининг илмий тадқиқот изланишларида инновацион тадбиркорликни шакллантиришнинг концептуал жиҳатларига алоҳида эътибор қаратган бўлиб, тадбиркорликни ривожлантиришнинг ахборот оқими ва инновацион асослари ўртасида интеграл алоқадорликнинг мавжуд эканлиги асослаб берилади[6].

Мамлакатимиз иқтисодчи олимларидан А.Абдуллаев, Қ.Муфтайдинов, Х.Айбешовлар тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожланишининг бошқарув тамойилларига эътибор қаратадилар. Бошқарув тамойилларида асосий устуворлик инновацион жараёнларга асосланган маҳсулотлар ассортиментни, ишлаб чиқаришни такомиллаштиришнинг стратегик имкониятлари ва маҳсулот ишлаб чиқаришни кенгайтириш режасига боғлиқлиги қайд этилади[7].

Ш.Д.Эргашходжаева тадқиқотларида тадбиркорлик фаолиятида инновацион маркетингнинг ўзига хос хусусиятлари, асосий ривожланиш босқичлари, шакллари, турлари ҳамда уни корхоналар фаолиятига тадбиқ этиш йўллари ва усулларига асосий эътибор қаратади[8].

Қ.Б.Шарипов ўзининг илмий тадқиқотларида тадбиркорликнинг тармоқ жиҳатидан ихтисослашув жараёнларининг самарадорлигини ошириш инновацион ғоялар ва технологияларни амалиётга жорий этиш имкониятларини кенгайтиришни талаб этишини таъкидлайди[9].

М.П.Эшов ўзининг илмий тадқиқот жараёнларида тадбиркорликни ривожлантиришнинг иқтисодий механизми ва рағбатлантириш йўллари инновацион ривожланишнинг асосий омили сифатида ўрганади [10].

Т.Т.Жўраев, Р.А.Каландаров тадқиқотларида тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожлантиришнинг келажакдаги моделларини шакллантиришни стратегик жараёнларига устуворлик берилади[11]. Ш.Ш.Болтаев, А.А.Рахматов ўзларининг илмий тадқиқотларида тадбиркорликни инновацион ривожлантиришнинг объектив зарурияти, тадбиркорликни инновацион ривожлантиришда қулай бизнес муҳити, маркетинг ва клсатерларнинг ўрни ва аҳамиятини ёритиб беради [12].

О.А.Арипов тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожланишини ҳудудий миқёсдан келиб чиққан ҳолда яхшилашга йўналтирилган чора-тадбирларни қўллаш заруриятини қайд этади[13]. Юқоридаги илмий тадқиқот изланишларининг асосий хусусияти тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожлантиришнинг мавжуд имкониятларидан самарали фойдаланиш жараёнларини ўзида акс этади. Тадқиқотларда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш жараёни бозор омиллари билан боғлиқлиги қайд этилган. Натижавий жараён сифатида тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожлантиришнинг бозор фаолияти тадқиқ этилмаган

Тадқиқот методологияси. Илмий тадқиқот давомида мақолада аналитик таҳлил, қиёсий таҳлил, статистик маълумотлар таҳлили, тадбиркорликни ривожлантиришда унинг аҳоли фаровонлигига таъсири ўрганилган. Тадқиқотимизда, қиёсий таҳлил, аналитик таҳлил йўналишлари орқали муаммони чуқурроқ ўрганишга ҳаракат қилинган. Муаммонинг ечимига олиб борувчи асосий йўналишлар белгиланган. Тадқиқот объекти сифатида Ўзбекистон тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи субектлар мисол қилиб олинган.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекистонда аҳоли фаровонлигини ошириш мақсадида аҳолини тўлиқроқ иш билан таъминлаш сиёсатини олиб бормоқда. Бунинг учун муҳим меъёрий-ҳуқуқий база, хусусан, “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги ва “Аҳолининг пенсия таъминоти тўғрисида”ги қонунлар, Меҳнат кодекси ҳамда давлат ижтимоий сиёсатини амалга ошириш, шу жумладан, аҳоли бандлиги даражасини ошириш ва унинг фаровонлигини юксалтиришга қаратилган бошқа ҳужжатлар қабул қилинган[14].

“Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги Қонуни 3 та муҳим масаланинг ҳал этилишига ёрдам берди[14]:

- биринчидан, аҳолини тўлиқ бандлигини

таъминлаш бўйича давлат мажбуриятларини яқунлади, яъни меҳнат фаолиятида фуқароларнинг мажбурий иштироки талаблари бартараф этилди;

- иккинчидан, бандлик хизматини ташкил этиш кўзда тутилди ҳамда унинг вазифаларини белгилаб берилди;

- учинчидан, ишсизлик бўйича нафақа пулларини молиялаштириш мақсадида “Бандлик жамғармаси” яратилди.

“Бандлик меҳнат қобилиятига эга бўлган ва меҳнат қилишга иштиёқи бор кишиларни ишга жойлашиб фойдали меҳнат билан машғул бўлишларидир”[15].

“Иш билан таъминлаш одамларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ва қонунларига зид келмайдиган, ўз шахсий ва ижтимоий эҳтиёжларини қондириш билан боғлиқ бўлган, уларга иш ҳақи (меҳнат даромади) келтирадиган фаолиятидир”. Иш билан бандлик муносабатлари, меҳнатга лаёқатли одамларнинг қанчаси ва қай даражада ижтимоий фойдали меҳнатда қатнашишини кўрсатади.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар Стратегиясининг 3.2. бандида “... иқтисодиёт тармоқларида меҳнат унумдорлигини ошириш”[16] вазифаси белгиланган. Ушбу мақсадга эса меҳнат ресурсларидан самарали ва оқилона фойдаланиш орқали эришилади. Шу боис миллий иқтисодиётимизнинг барча соҳа ва тармоқларида фаолият кўрсататётган хўжалик юритувчи субъектлар, шу жумладан қишлоқ жойларда аҳоли фаровонлиги ва бандлигини оширишда ҳам ўрни долзарб ҳисобланади.

Ҳозирги вақтда дунё мамлакатларида тадбиркорликнинг бизнеснинг аксарият қисми оилавий корхона шаклида иш юритмоқда. Европа давлатлари ялпи миллий маҳсулотининг 40-50 фоизини, Осиё мамлакатларида 65 фоиздан 82 фоизгачасини, Латин Америкасида 70 фоизга яқинини оилавий бизнес ишлаб чиқаради. АҚШ иқтисодиётида унинг улуши 95 фоиздан зиёд миқдорни ташкил этади[17]. Ривожланган давлатлар тажрибасидан ва авлодларимиз анъаналаридан келиб чиққан ҳолда мамлакатимизда ҳам ушбу соҳага эътибор йилдан-йилга ортиб бормоқда. Аҳолини тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб қилиш, хунармандчилик, касаначилик ва тадбиркорлик фаолиятининг бошқа соҳаларида бандлигини таъминлаш орқали уларнинг кўшимча ва барқарор даромад манбалари шаклланишига шарт-шароитлар яратиш борасида “Худудларда аҳолини тадбиркорликка кенг жалб қилиш ва оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”[18]ги қарорлари билан

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 13 августдаги “Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатларини кучайтириш, тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш борасидаги ишларни ташкил қилиш тизимини тубдан такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар, шунингдек, тадбиркорлик субъектларининг молиявий ресурслар ва ишлаб чиқариш инфратузилмасидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш тўғрисида”[19]ги ПФ-5780-сон Фармонида белгиланган вазифаларни изчил амалга ошириш ҳамда кичик бизнес, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш, хотин-қизлар ва ёш авлод ташаббусларини қўллаб-қувватлашга қаратилган бир қатор вазифалар амалга оширилган бўлиб, натижада тадбиркорлик фаолияти миллий иқтисодиётда ўз ўрнига эга бўлиб бормоқда. Бу қарорлар ҳам тадбиркорлик субъектларига мотивация бўлиб ҳам хизмат қилади.

Бугунги кунга келиб, илмий-техникавий ва ижтимоий-инновацион жараёнларнинг жадаллик билан ривожланиб бориши, янги ахборот муҳитининг шаклланиши, бозорлар кенгайиши, янги товар ва хизматлар пайдо бўлиши ва охир-оқибатда товар ва хизматлар билан тўлган бозорларда истеъмолчи ва харидорларнинг ҳатти-ҳаракатларидаги ўзгаришлар тадбиркорлик субъектларининг маркетинг, экологик ва инновацион фаолиятларини қайта кўриб чиқишни тақозо этади.

Инновация – бу қўллаш учун жорий этилган қандайдир янгилик ёки сезиларли даражада яхшиланган маҳсулот (товар/хизмат) ёки жараён, янги маркетинг ёки янги ташкилий услубдир. Инновациянинг асосий тавсифи сифатида унинг самарали амалиётда татбиқ этилишини айтиш мумкин. У товар, хизмат, жараён, фаолият, технология, бизнес-модель, стратегияда ифодаланади. Инновация фаолият юритаётган тизимнинг самарадорлигини оширади. Асосий инновация турлари[15]:

- технологик – маҳсулот, техниканинг ишлаб чиқиш ёки мавжудини мукаммаллаштириш ва янги мукаммаллаштирилган технологик жараёнлар;

- ижтимоий (жараёнли) – инсон турмуш жараёнини янгилаш (таълим, бошқарув тизими, хайрия, хизмат кўрсатиш);

- ташкилий;

- маркетинг.

Хусусан, тадбиркорликда инновацияларни қўллаш деб, янги ишлаб чиқариш технология ва методларни яратиш, охириги илмий тадқиқотлар натижаларини амалиётга татбиқ этиш ва замон талабига мос ҳамда янада кўпроқ фойда кўриш имконини берувчи методлардан фойдаланиш

тушунилади. Ишлаб чиқаришда инновация-жараёни мақсади[15]:

1. Даромаднинг ўсиши (ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиши, хомашё ва энергия тежамкорлиги натижасида);

2. Атроф-муҳит ифлосланишининг камайиши. Атроф-муҳит ифлосланишининг камайиши нафақат корхона ва ташкилотлар, балки давлат ва ҳаттоки бутун жаҳон учун фойдали бўлиб, тадбиркорлик субъектлари томонидан экологик инновацияларни товар ва хизматларни ишлаб чиқариш жараёнига татбиқ этиши умумжаҳон долзарб масаладир.

Маълумки, ҳар қандай фаолият тури бошқарув асосида қурилади, чунки шу фаолиятни амалга оширишда кўзланган мақсадга эришиш, бажариладиган вазибаларни тақсимлаш, ижросини назорат қилиш, шунингдек, самарадорликка эришиш учун шу фаолиятда иштирок этувчилар манфаатларини ҳимоя қилиш, рағбатлантириш чора-тадбирлари бошқарув жараёнида ташкил этилади ва инновацион тадбиркорликни бошқариш методлари ёрдамида янада мувофиқлаштирилади.

Технологияларни модернизациялаш, маҳсулот сифатини яхшилаш, ишлаб чиқариш вақтини камайтириш ва ҳажмини орттиришга қаратилган инновацион ғоялар, товар ва хизматларнинг таннарни пасайиши, рақобатбардошлигини оширишга сабаб бўлади ва натижада даромаднинг ошиши кузатилади. Тадбиркорликнинг асосий мақсади эса фойда кўринишидаги даромад олишлигини ҳисобга олсак, корхоналарнинг инновацион технологияларга эҳтиёжлиги аниқ.

Қуйидаги йўналишларни ривожлантириш эвазига тадбиркорлик субъектларида замонавий инновацияларни шакллантиришга эришилади[22]:

– маркетинг тадбирлари мажмуидаги асосий элементларнинг мазмунига янада чуқурроқ тушуниб етиш: товар – фойдалилик сифатида; баҳо – қабул қилиб олинadиган қиймат сифатида; тақсимот (савдо-сотик) – ҳаммабop; ҳаракатланиш (продвижение – реклама) – хабардорлик, билимдонлик;

– умумий маркетингдан индивидуал маркетингга ўтиш орқали тадбиркорлик фаолиятига хос бўлган бозорнинг кичик турларига ўтиш;

– харидорларни харид қилишга ундовчи омилларни маркетинг ва инновация нуқтаи назардан излаш, ўрганиш орқали харидор онгида пайдо бўлувчи муаммоларни ечишда тадбиркорлик соҳаларида ишлаб чиқариладиган таклиф этиладиган товар ва хизматларни истеъмол қийматларини яратишга қаратиш;

– халқаро андозалар асосига қурилган то-

вар ва хизматларнинг сифатига оид бўлган таъриф ва тавсифлар ҳақида ахборотларни яратиш ва ишлаб чиқиш;

– тадбиркорлик соҳасидаги корхоналарнинг жорий фойда (даромад) олишга қаратадиган эътиборларини узоқ муддатли пул оқимини таълим этувчи янги ахборот технологиялари (Интернет) асосида фаолият юритувчи инновацион фаолиятига қаратиш;

– тадбиркорлик фаолиятидаги инновацион иқтисодиёт, социология, ҳуқуқ, ахборот, экология ва бошқа соҳалар билан туташ жойлардаги муаммоларни ечиш.

Тадбиркорлик субъектларининг инновацион фаолияти, аввало, амалиётга янги, такомиллашган ишлаб чиқаришни жорий этиш, иккинчидан, маҳсулот ишлаб чиқариш харажатларининг барча турларини қисқартириш, учинчидан, ишлаб чиқариладиган товар ва хизматларнинг нархларини пасайтиришда уларнинг истеъмол ва сифат хусусиятларини доимий равишда ошириб боришни талаб этади.

Тадбиркорлик субъектларининг инновацион фаолиятини ривожлантиришдан асосий мақсад, бутун ишлаб чиқаришни янгилаш билан бир вақтда, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, илмий-техник, интеллектуал ва иқтисодий салоҳиятдан самарали фойдаланиш асосида соҳани ривожлантириш ва рақобатбардошлигини оширишдан иборат.

Республикамизда тадбиркорликнинг инновацион фаолиятини ривожлантиришда давлат томонидан олиб бориладиган чора-тадбирлар авваламбор, қуйидагиларга қаратилиши лозим бўлади[22]:

– инновацион лойиҳаларни жорий этишда кичик бизнеснинг трансакцион харажатларини камайтириш;

– янги технологияларни синовдан ўтказган ҳолда, кичик корхоналар учун таваккалчиликни камайтириш;

– тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоялаш юзасидан амалга ошириладиган ислохотларда суғуртавий ҳимоя имкониятларини тобора ошириш;

– молиявий ва инвестиция институтлари бозорини такшил этишни рағбатлантириш;

– йирик корхоналарнинг тадбиркорлик субъектларининг инновацион лойиҳаларини ҳиссадор ташкилот сифатида улушли молиялаштиришдан оладиган манфаатдорлигини ошириш;

– фан-таълим-ишлаб чиқариш интеграцияси самарадорлигини ошириш ва уларни ўзаро боғлайдиган инновацион воситачилар тармоғини ривожлантириш ва ҳ.к.

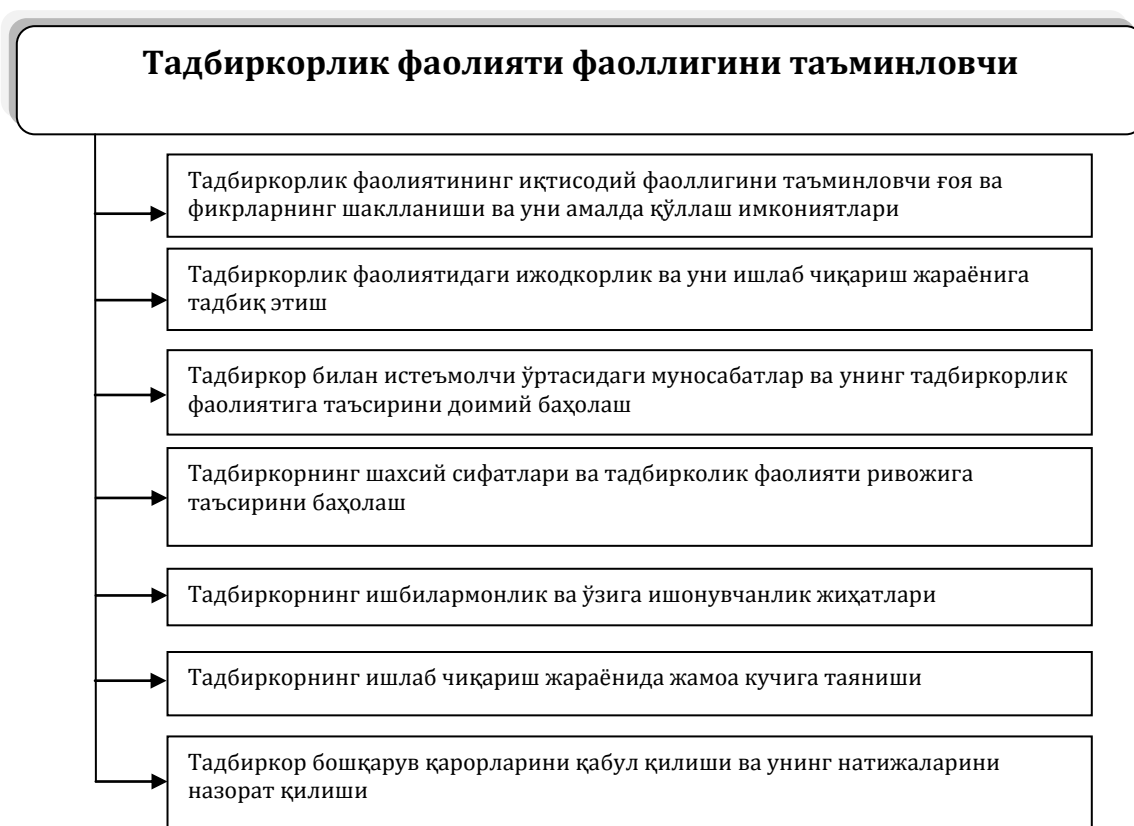
Инновацион иқтисодий ривожланиш йўлига ўтишда тадбиркорликнинг ролини ошириш қуйидаги йўналишлар орқали амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир:

- ишлаб чиқаришда инновация ва нанотехнологияларни қўллаш;
- муқобиль энергия турларидан фойдаланиш, шу жумладан Ўзбекистонда йўлга қўйилган қуёш энергиясидан фойдаланиш;
- фармакология ва фармацевтика соҳаси салоҳиятидан фойдаланиш;
- ишлаб чиқаришда биотехнологияларни қўллаш;
- кам сув талаб қиладиган технологияларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш;
- қишлоқ хўжалиги экинлари янги серхо-

сил навларини, маҳсулдор чорва моллари турларини яратиш;

- саноат ва маиший чиқиндиларни қайта ишлаш ва ҳ.к.

Тадбиркорликда илғор ва тежамкор технологиялардан фойдаланиш, ҳамда товарларнинг юқори сифатли ва истеъмол хусусиятларини таъминлашга хизмат қиладиган инновацион техника ва технологияларни яратиш тизими жорий этилиши, бу соҳага ёш ва малакали кадрларни жалб этган ҳолда, аҳолининг ички эҳтиёжини таъминлаш билан биргаликда, экспорт қилишга хизмат қиладиган рақобатбардош, сифатли маҳсулотларни ишлаб чиқаришни янада кучайтиришга эришиш учун асосий омил бўлади.

1-расм. Тадбиркорлик фаолияти фаоллигини таъминловчи омилларнинг гуруҳланиши[20]

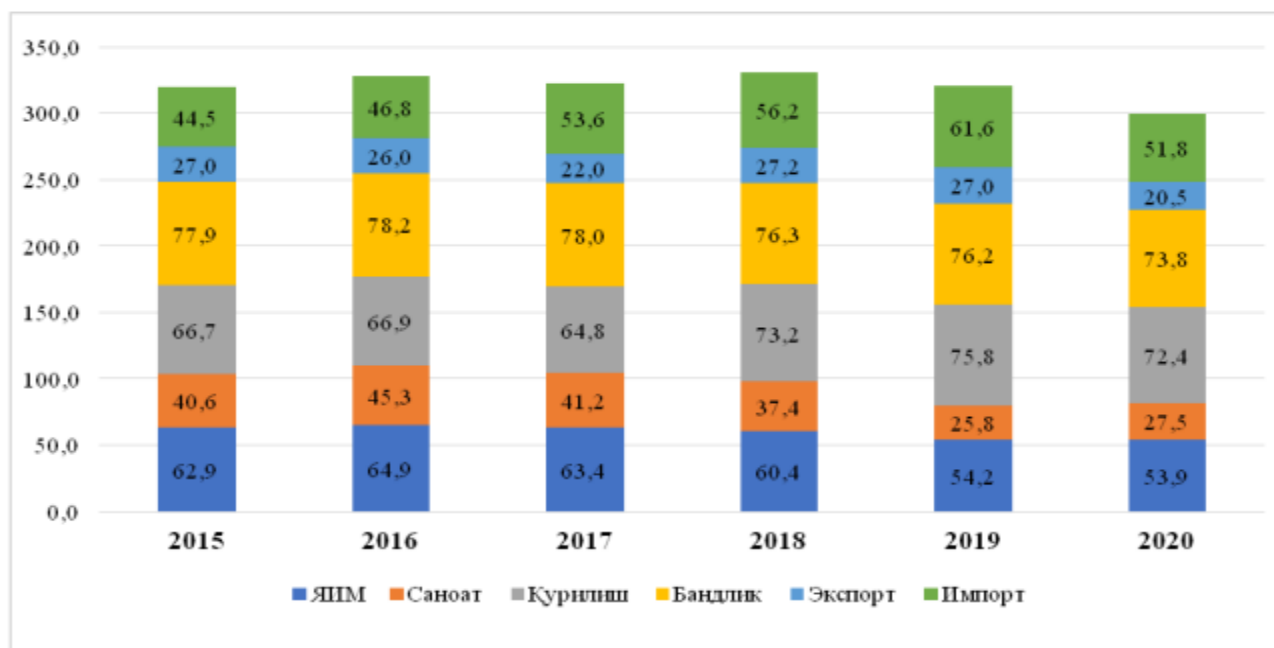
Тадбиркорликнинг потенциал имкониятлари ва унинг мавжуд шартшароитлардан максимал фойдаланиш имкониятларини ҳисобга олган ҳолда республика иқтисодиётида ушбу фаолият йўналишига алоҳида устуворлик берилмоқда. Хусусан бу борада давлат томонидан устуворлик берилаётган пул-кредит ва бюджет солиқ сиёсатидаги имтиёзлар билан бирга, инвесторлар ва инновацион маҳсулот (иш, хизмат)лар истеъмолчиларини қидириб топиш ишларини, жумладан, инновацион инфратузилма субъектлари ўртасида кооперацияни ривожлантириш орқали ташкил этиш тизимига устувор-

лик берилишини алоҳида қайд этиш мақсадга мувофиқ[20].

Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш жараёнига берилаётган юқори даражадаги эътибор, мазкур фаолият турининг иқтисодий фаолият соҳаларидаги улушини ортиб боришига ижобий таъсир кўрсатмоқда. Хусусан, 2015-2020 йилларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг таҳлил натижаларига мувофиқ, ЯИМнинг ўртача 60 фоизи ушбу фаолият тури ҳиссасига тўғри келади. Шунингдек, 2015-2017 йилларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг саноат соҳасидаги улушини ўртача

42 фоиз, 2018-2020 йилларда эса ушбу кўрсаткичнинг ўртача миқдори 30 фоизни қайд этган (2-расм). Ушбу ҳолатни 2018-2020 йилларда мамлакатимиз иқтисодиётининг саноат соҳаси-

га йўналтирилган хорижий инвестицияларни йирик саноат тармоқлари фаолиятини ўзлаштиришдаги ўрни орқали изоҳлаш мумкин.

2-расм. 2015-2020 йилларда Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши (фоизда)[21]

Курилиш соҳасини ривожлантиришда тадбиркорликнинг ўрнини ҳар томонлама ижобий баҳолаш мумкин. Айниқса, 2015-2020 йилларда аҳоли турар жой мажмуаларини кенг миқёсида қуриб фойдаланишга топширилишида соҳа фаолиятининг иштироки етакчи аҳамият касб этади. 2015-2020 йилларда қурилиш соҳасида тадбиркорлик фаолиятини улуши қарийб 64 фоизни ташкил этган. Сўнги йилларда тадбиркорлик фаолиятини аҳоли бандлигини таъминлашдаги иштирокини ижобий баҳолаш барча асослар етарли. 2015-2020 йилларда иқтисодиёт тармоқларида банд аҳолининг қарийб 70 фоизини мазкур фаолият соҳасига тўғри келганлиги фикримизни асос яратади.

Тадбиркорлик фаолиятини мамлакатимиз ташқи иқтисодий фаолиятидаги иштироки ҳам муҳим аҳамиятга эга. Агарда, рақамларга эътибор қаратилinsa 2020 йил натижаларига мувофиқ экспорт ҳажмининг 20,5 фоизи, импортнинг 51,8 фоизи айнан ушбу фаолият соҳасига тўғри келмоқда.

Мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятини бу каби қатор ривожланиш кўрсаткичлари соҳа фаолиятини мамлакат иқтисодиёти учун зарур аҳамият касб этишидан далолат беради. Аммо, соҳани ривожлантиришнинг потенциал имкониятларидан тегишли тартибда фойдаланиш имкониятининг мавжуд эмаслиги, бу борадаги тизимли ислохотларни амалга ошириш

жараёнида инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш мақсадида инновацион менежментни ривожлантириш, янги ва талаб юқори бўлган маҳсулот (иш, хизмат)ларни ишлаб чиқиш бўйича инновацион лойиҳалар-стартапларни, жумладан, хорижда қўлланиладиган илғор услуб ва технологиялардан фойдаланган ҳолда ишлаб чиқиш, ишлаб чиқарилган инновацион маҳсулот (иш, хизмат)лар бозорларини шакллантириш билан боғлиқ инновацион ривожланиш йўналишларини шакллантиришни талаб этади.

Хулоса ва таклифлар. Хулоса ўрнида шунини айтиш мумкинки, ҳозирги рақобат кучайиб бораётган шароитда тадбиркорлик субъектларини ўз фаолиятларида инновацияларни қўллаши, уларга йирик корхоналар билан ҳамкорлик қилиш ва бозорга янги товар ҳамда технологияларни киритишга имкон яратади. Бунда кичик бизнес корхоналарининг бошқарув фаолиятига ҳам инновацион менежмент усуллари ҳамда технологияларини татбиқ этиш, амалдаги бошқарув усуллари мунтазам равишда такомиллаштириб бориш тадбиркорлик субъектининг келгусида муваффақиятга эришишини таъминлайди.

Фикримизча, мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожланиш йўналишлари шакллантиришда қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- тадбиркорлик фаолиятида инновацияларни тижоратлаштиришга йўналтирилган инвестициялар оқимини шакллантириш;

- тадбиркорлик субъектларининг инновацияларга максимал даражада таъсирчанлигини таъминлайдиган шароитларни (солиқ режими, божхона сиёсати, шу жумладан қулай инвестиция муҳитини яратишга қаратилган чора-тадбирларни) яратиш;

- тадбиркорлик фаолиятининг инновацион циклидаги мавжуд камчиликларни барта-раф этишга йўналтирилган амалий ва фундаментал тадқиқотлар толиб бориш;

- илғор технологияларни тижоратлаштириш соҳасидаги мавжуд вазиятни тубдан ўзгартириш заруриятини шакллантиришга таъсир кўрсатувчи инновацион инфратузилмалар фаолиятини шакллантириш ва бошқалар.

- даромадларини ошириш борасидаги имкониятларидан тўлақонли фойдаланиш;

- тадбиркорликни ривожлантириш мақсадда ҳудудларда аҳолини касб-ҳунарга ўқитиш бўйича мингдан зиёд марказлар ташкил этиш каби йўналишларини ривожлантириш орқали эришиш мумкин.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <https://review.uz/oz/post/poslanieprezidenta-uzbekistana-shavkata-mirziyoyeva-oliy-majlisu>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 майдаги “Фаол тадбиркорлик ва инновацион фаолиятни ривожлантириш учун шартшароитларни яратиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3697-сонли Қарори
3. Adele Oosthuizen, Jurie Van Vuuren, Melodi Botha. Compliance or management: The benefits that small business owners gain from frequently sourcing accounting services. The Southern African Journal of Entrepreneurship and Small Business Management. Vol 12, No 1 DOI:
4. Кирьяков А.Г, Максимов В.А. «Основы инновационного предпринимательства». – М.: Феникс, 2002. – С. 160
5. Кошелева Т.Н. Стратегическое развитие инновационных венчурных предприятий. СПб.: ГУАП, 2009. 236 с.
6. Гасанов Э.А. Инновационный вектор развития информационной экономики // Инновации. 2014. № 5. С. 10–14
7. Абдуллаев А, Муфтайдинов Қ, Айбешов Х. Кичик бизнесни бошқариш. Дарслик. –Т., «Молия» нашриёти, 2003 йил. 192 б.
8. Эргашходжаева Ш.Д. Инновацион маркетинг. Дарслик.–Т.: ТДИУ, Иқтисодиёт, 2014. –178 бет.
9. Шарипов Қ.Б. Кичик тадбиркорлик фаолиятида тармоқ бўйича иқтисослашув жараёнларини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация автореферати. –Т.: “АКАДЕМИЯ НОШИРЛИК МАРКАЗИ” нашриёти, 2020. 61 б.
10. Эшов М.П. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ривожланиши: омиллар, натижалар ва истиқболлари. Монография.Т, 2017. 80 б.
11. Жўраев Т.Т, Каландаров Р.А. Кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш орқали иқтисодиётнинг реал секторини инновацион тараққиётини таъминлаш. Илмий-оммабоп рисола.- Т., 2019 йил., 52 б.
12. Болтаев Ш.Ш, Рахматов А.А. Тадбиркорликни инновацион ривожлантиришнинг айрим жиҳатлари. “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 5, октябрь, 2019 йил
13. Арипов О.А. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ҳамда ишбилармонлик муҳитини яратиш. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 2, март-апрель, 2019 йил
14. <https://www.lex.uz/acts/51887>
15. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик (тўлдирилган ва қайта ишланган нашири). А.Ўлмасов, А.Ваҳобов. –Т.: “ИQTISOD-MOLIYA”, 2014, 236 бет
16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги фармони. //Халқ сўзи, 08.02.2017 й. №28 (6722). <http://strategy.regulation.gov.uz/ru/document/table/3>
17. Оилавий тадбиркорлик: иш ўринларини ўзимиз яратамиз. <https://uzanalytics.com/iqtisodi%D0%B5t/3671>
18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ҳудудларда аҳолини тадбиркорликка кенг жалб қилиш ва оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2019 йил 7 мартдаги ПҚ-4231-сон Қарори
19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатларини кучайтириш, тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш борасидаги ишларни ташкил қилиш тизимини тубдан такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар, шунингдек, тадбиркорлик субъектларининг молиявий ресурслар ва ишлаб чиқариш инфратузилмасидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш тўғрисида”ги 2019 йил 13 августдаги ПФ-5780-сон Фармони.
20. <file:///C:/Users/User/Desktop/211.pdf>
21. С.Абдулхалилова Г. Бабабекова “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини инновацион ривожланиш йўналишлари” “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий журнали. №2, апрель, 2021 йил